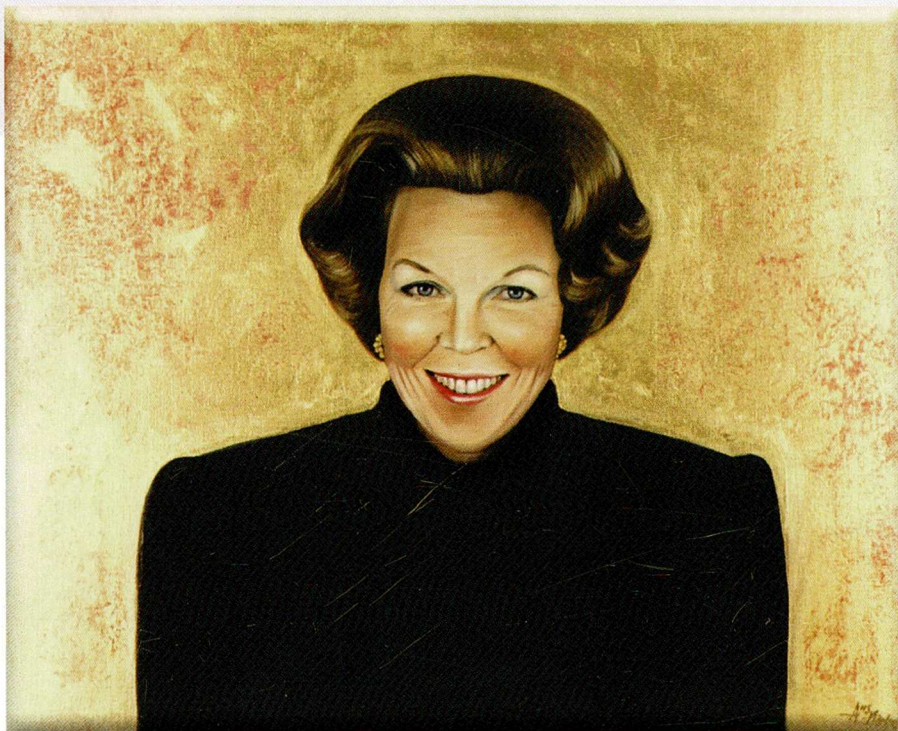

33e JAARGANG nr. 4 - lente 2013

V
A
N

ZOYS

T
O
T

SOEST

TIJDSCHRIFT VAN DE HISTORISCHE VERENIGING
"SOEST - SOESTERBERG"

Historische Vereniging Soest - Soesterberg

Opricht 8 mei 1980

Secretariaat:		Steenhoffstraat 46 3764 BM Soest info@hvsoest.nl	
Bestuur:			
Voorzitter	: Herman Schoemaker	Korte Brinkweg 14 hcschoe@zonnet.nl	035-6015711
Vice-voorzitter	Frans Stokhof de Jong,	Korte Kerkstraat 1 stokhof-dejong@planet.nl	035-6090833
Secretaris	: Johan van 't Klooster	Ferdinand Huycklaan 2E jakvantklooster@hetnet.nl	035-5885399
Penningmeester	: Patrick Kuijpers,	Nassaulaan 8 pkuijpers@12move.nl	035-6013060
Overige leden	: Ton Hartman,	Birkstraat 109 ton.hartman@telfort.nl	035-6025031
	Mevr.Hanneke Roskam,	Disselboom 58 hanneke@roskam.nu	035-6018750
	Chris Uyland,	van Lenneplaan 5c cuyland@xs4all.nl	035-6013639
	Henk Groenesteijn	Spinet 13 info@hiscue.com	035-6025795

Inhoudsopgave lentenummer 2013

	pag.
1. Aankondiging en voorwoord van de redactie	1
2. Prinses Beatrix, Vrouwe van Soest	4
3. Van ene Rutger Gerbrantsz van Soest in de stad Naarden	14
4. H.M. Konigin Beatrix, Vrouwe van Soest	24
5. Nogmaals het Mollenkerkhof	31
6. De geschiedenis van Soesterberg en directe omgeevind tot de 20e eeuw	35
7. Aanwinsten voor de geschiedschrijving van Soest en Soesterberg	38

Alle rechten voorbehouden. Overname uit deze uitgave is alleen toegestaan na schriftelijke toestemming van het bestuur van de Historische Vereniging Soest - Soesterberg.

Redactie en bestuur zijn niet verantwoordelijk voor de inhoud van de aangeboden kopij en beeldmateriaal.

Omslagfoto: Portret Beatrix wat in de raadszaal van het gemeentehuis Soest hangt door Ans Markus, public relations Ans Markus

Vooraankondiging

Noteer alvast in uw agenda of kalender

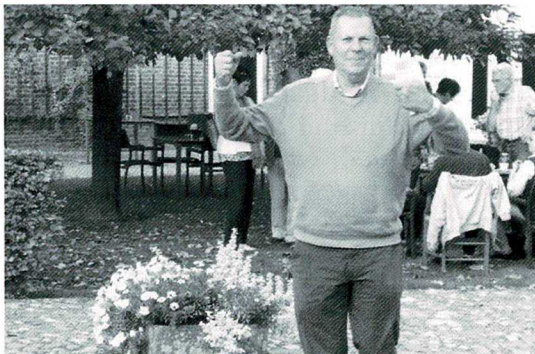
9 april 2013 Jaarvergadering in Museum oud Soest

in het tweede gedeelte zal Jan de Mos zijn boek "De geschiedenis van Soesterberg en directe omgeving tot de 20ste eeuw" presenteren. Uitnodiging en agenda volgen nog.

Voorwoord van de redactie

Geschokt zijn wij, bestuur en redactie, door het bericht dat onze voorzitter Herman Schoemaker getroffen is door een ernstige ziekte. Vanuit onze vereniging willen wij Herman, Walda en de verdere familie veel sterkte toewensen. Gelukkig bezit Herman veel optimisme en wilskracht wat hij de komende tijd nodig zal hebben. Wij waarderen het bijzonder dat hij volop betrokken wil blijven bij onze vereniging. De praktische uitvoering zal voorlopig waargenomen worden door onze vicevoorzitter Frans Stokhof de Jong, bijgestaan door de andere (bestuurs)leden.

Herman Schoemaker tijdens de busexcursie, foto Hanneke Roskam-Slot

Inhoud

Maandag 28 januari om 19.00 uur een extra uitzending op de Nederlandse TV. De Koningin komt met een mededeling. Het zal niemand ontgaan zijn. Na 33 jaar zal zij afstand van de troon doen. Moeten we daar in dit blad ook aandacht aan besteden? Toen we inventariseerden wat de raakvlakken van Prinses en/of Koningin Beatrix en Soest waren bleek dat daar zeker een artikel over geschreven kon worden. Gaandeweg bleek het eigenlijk wel een bijna bladvullend verhaal te worden. We hebben dan ook, gezien de actualiteit, besloten om weer wat artikelen door te schuiven naar een volgend nummer om

deze uitgave toch als een Beatrix special te laten uitkomen, het zal zeker een collector's item worden.

Middenin dit blad een verhaal van Reinier Hilhorst wat vertelt over een Soester in de Tachtigjarige oorlog, dezelfde oorlog die het begin van de Oranjedynastie in ons land betekende. Mocht u bevoorrecht zijn om de komende tijd de uitvoering van de Matthäus-Passion van Johan Sebastiaan Bach in de Grote Kerk van Naarden bij te wonen en uw blik over de grafstenen in de kerkvloer laat gaan, zult u misschien de grafsteen van Rutger Gerbrantsz opmerken. Wie dat geweest is kunt u via dat artikel doorgronden. Verder een boekbespreking, "De geschiedenis van Soesterberg en directe omgeving tot de 20ste eeuw", geschreven door Jan de Mos. Gelukkig heeft Jan toch ook veel uit de 20ste eeuw opgetekend, vaak nodig om een goed begrip van die tijd te krijgen.

Mededelingen uit het bestuur

Inmiddels zijn er al 131 exemplaren van dit blad verschenen, voor zover voorradig zijn de oude exemplaren in het Museum Oud Soest te koop. De zwart-wit uitgaven kosten 1 € per boekje, met de kleurenomslag (de laatste jaargang) wordt een prijs van 2,50 € berekend. Betreffende de inhoud kunt u op de website www.hvsoest.nl, dan doorklikken op van Zoys tot Soest en dan onderaan de pagina op de hyperlink klikken. U komt dan in het trefwoordenregister en hier kunt u kijken welk onderwerp in welk nummer behandeld wordt. Voor de oudere nummers (tot en met 2000) kunt u ook op www.sabine.nu terecht en daar kunt u zelfs de artikelen digitaal lezen of downloaden of uitprinten.

In de media zijn er al berichten verschenen dat de Soester archieven te zijner tijd naar het "Eemhuis" in Amersfoort verhuizen. Vooralsnog wordt door het college van B & W nagedacht om een gedeelte van de archieven (de wettelijke) over te brengen. Het bestuur tracht in dialoog met het gemeentebestuur de beste oplossing te vinden. Ook over de eigen archieven denkt het bestuur na om tot een goede oplossing te komen. In het Museum Oud Soest is in der loop der jaren veel materiaal binnengekomen, helaas is niet alles goed geregistreerd. Bijvoorbeeld foto's waarvan niet meer bekend is wie of wat afgebeeld is. Sommige zoekplaatjes worden via de Soester Courant in de rubriek Verdwenen Soest opgelost, mogelijk dat ook in dit blad uw hulp gevraagd wordt. Ook kopij voor dit blad is welkom, de redactie is ervan overtuigd dat er onder de leden zich nog veel verborgen talent bevindt.

Pastoor Rademaker alias Henk Hagen, klaar om te brevieren, foto fam. De Mos

Activiteiten

Traditiegetrouw begint ons jaar met de Klitsavond, ook dit jaar weer druk bezocht. Het nieuwe comité dat nu de organisatie verzorgt heeft de goedlopende onderdelen uit vorige jaren gehandhaafd. Zo kan er nog steeds genoten worden van een glaasje 'boerenjongens' of 'boerenmeisjes'. De quiz met foto's van gesloopte woningpanden gaf genoeg conversatiestof, zeker omdat de bijgevoegde cryptische omschrijving nogal pittig was. Dank aan het comité. Het bestuur feliciteert de werkgroep schoolspordagen van atletiekvereniging Pijnenburg met het behalen van de Gouden Oliebol, natuurlijk hadden we iets meer sympathie voor Jean Meerts en nog meer voor de werkgroep Historisch

Soesterberg, deze laatste heeft zich bij de uitreiking goed gepresenteerd. Onder grote belangstelling is op 3 februari in het Soesterdal het boek van Jan de Mos gepresenteerd. Zelfs pastoor Rademaker was tijdelijk teruggekeerd uit het hiernamaals en voelde zich in de opgebroken Rademakerstraat geheel thuis.

Een van de hoofdbrekers op de Klitsavond, Sleaford Heuvel

Ledenbestand

Er hebben zich weer wat nieuwe leden aangemeld, broodnodig omdat de eerste generatie leden, waarvan sommige al meer dan 30 jaar, op leeftijd begint te raken. De nieuwe leden zijn; families Van Breukelen en Meijer, mevr. Schreuder-Trautwein en de heren Van 't Klooster, Janzen, Van Breemen, Hopster en dr. G. Mik. Inderdaad is ook de 'eerste burger' van Soest lid bij ons geworden, allen van harte welkom.

Terugblik op de vorige Zoys o.a. Tuinenburg

Het attenderen van wetenswaardige artikelen in andere bladen heeft al tot wat reacties geleid. Zo benaderde dhr. Jean Meerts ons met de suggestie dat Tuinenburg ook weleens "Het Hoge Huis" in het gebied van Laag Hees geweest zou kunnen zijn. Deze gedachte is zo gek nog niet omdat wel uit de bronnen gehaald is dat de Bisschop van Utrecht daar een rustpunt had op zijn route van Utrecht naar Eembrugge. Misschien komt er nog een vervolgonderzoek.

Prinses Beatrix, Vrouwe van Soest

René van Hal en Ton Hartman

Binnenkort is de abdicatie van H.M. Koningin Beatrix als koningin van Nederland, daarnaast heeft zij ook de titel Vrouwe van Soest. In dit artikel even iets over deze titel en de traditie van de 'koningslinde'. Verder wordt even gememoreerd aan de bezoeken van Beatrix aan Soest.

Portret van Maria Louise van Hessen-Kassel, Prinses van Oranje (1688-1765) met haar kinderen Prins Willem IV en Prinses Amalia. Olieverf op doek door Philip van Dijk in 1725, afmetingen 60 x 72,5 cm. Foto beschikbaar gesteld door Paleis Het Loo Nationaal Museum, Apeldoorn, bruikleen van Geschiedkundige Vereniging Oranje-Nassau.

Ambachtsvrouw

'Vrouwe van Soest' is nog een relict uit de landsheerlijke tijd waarin de ambachtsheer – in enkele gevallen de ambachtsvrouw - de machtigste persoon in een plaats of gebied was. Op bijna feodale wijze was hij of zij gemachtigd om alle bestuurders, predikanten en belastinginners te benoemen. Dit wordt het zogenaamde collatierecht genoemd.

De eerste ambachtsheer uit de familie van Prinsen van Oranje was Prins Willem III, hij werd als stadhouder de redder van de Republiek gezien. Voor zijn verdiensten schonken de Staten van Utrecht niet geheel vrijwillig de hoge heerlijkheid van

Baarn, Soest en de beide Eemnessen aan Willem III. Het gerechtsbestuur werd ook samengevoegd. Na zijn overlijden in 1702 verviel deze heerlijkheid weer terug aan de Staten van Utrecht. Om financiële redenen verkochten de Staten in 1714 weer deze heerlijkheden maar het afzonderlijke gerechtsbestuur van Soest bleef gehandhaafd. Soest werd gekocht door de weduwe van stadhouder Johan Willem Friso, namelijk prinses Maria Louise van Hessen Kassel, ook wel bekend als "Marijke Meu". Daarmee hadden we dus de eerste 'vrouw' van Soest.

Wapenschild

Het Oranjecomité van Soest en het toenmalige gemeentebestuur vonden het een goed streven om deze titel wat meer zichtbaar te maken. Daarvoor is in de Nieuwe Kerk in Amsterdam in november 1991 een wapenschild onthuld waar deze titel op vermeld staat. De onthulling vond plaats in aanwezigheid van burgemeester Hans de Widt (en zijn echtgenote) tezamen met de voorzitter van het Oranjecomité Wim Hilhorst. De herinnering daaraan is al gedeeltelijk vervaagd dus mocht er een Soester uitverkoren worden om de inhuldiging bij te wonen, of hij/zij ook even een foto van dat wapenschild wil maken.

*De "oude" Gildeboom foto
Gemeentearchief Soest*

Gedenkbomen

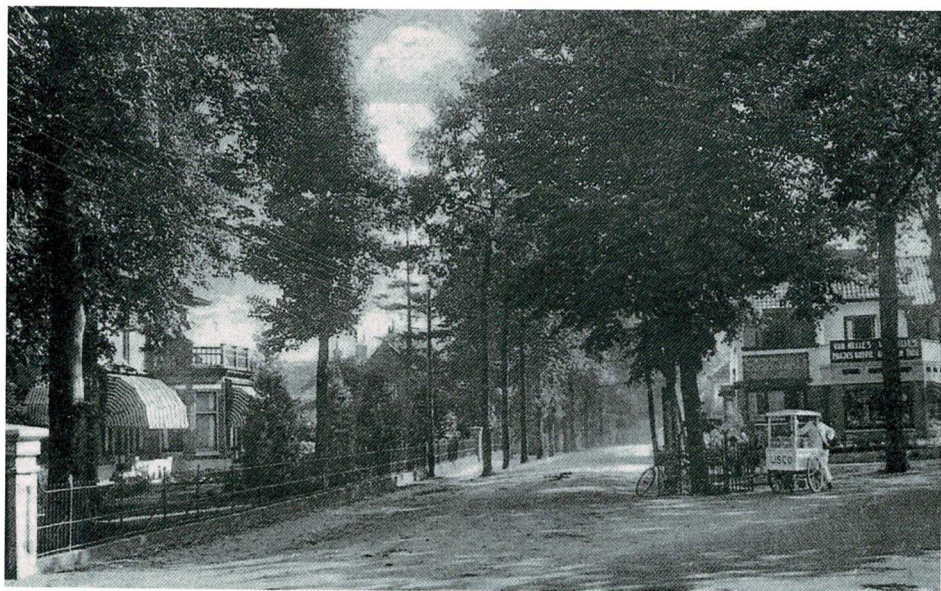
Lindebomen hebben al eeuwenlang een bijzondere betekenis voor de bewoners van Soest (net als elders). Zo moesten de eerste boeren van Soest hun tijns (een soort pacht) onder de lindeboom op de Brink in Baarn aan de vertegenwoordiger van de landheer betalen. Ook de plaatselijke rechtspraak vond vroegtijds in de geschiedenis plaats onder de lindeboom. Dat de nagespeelde historische rechtszitting in

2004 onder de lindeboom in de Kerkebuurt plaatsvond was dus geheel terecht. Bij buitenplaatsen, boerderijen en andere bebouwing stonden de leilinden vaak op een prominente plaats. Het veelvuldig aanwezig zijn van linden rondom boerderijen en buitenplaatsen is ook te verklaren doordat de linden een extra aantrekkingskracht hebben op bliksem waardoor de opstallen worden beschermd tegen deze bijzondere weersomstandigheden.

Gedenkbomen zijn vaak ook lindebomen. De eerste boom waarvan we weten dat deze opgedragen is ter ere van iets is vrijwel zeker de Gildeboom. Mogelijk heeft er al een Gildeboom gestaan bij de vroegere herberg De Swaen op de hoek van Kerkpad NZ en de Korte Melmweg. De Gildeboom die ouderen zich nog kunnen herinneren stond op de kruising van de F.C. Kuijperstraat en de Korte Brinkweg. Vanwege de toegenomen verkeersdruk bleek deze boom een 'sta in de weg' en is in 1952 omgezaagd. De vervangende boom is geplant op de kruising Grote Melmweg en Lange Brinkweg en daar wordt door de leden van het Groot Gaesbeeker Gilde eens in de 4 jaren omheen gedanst als opening van het teerjaar.

*De huidige
Gildeboom foto
archief HVS*

De Wilhelminaboom, foto Gemeentearchief Soest

Wilhelminaboom

Wanneer de Wilhelminaboom geplant is hebben we nog niet kunnen achterhalen, maar het meest waarschijnlijk is bij haar aanvaarding van de troon in 1898. In het krantenarchief wordt de boom enkele malen genoemd, bijvoorbeeld in juli 1913, november 1921 en januari 1931. De laatste keer was vandalisme aan het beschermende hekwerk het onderwerp, met dank aan de jeugd van toen! De boom staat duidelijk herkenbaar (nu zelfs opgefleurd met een breiwerkje uit het 'breicafé') op het kruispunt Korte Brinkweg en Van Weedestraat wat toch de meest prominente plaats is ten opzichte van de andere gedenkbomen.

*Beatrixboom, Hoek
Soesterbergsestraat
Beaufortlaan*

Beatrixbomen

In Soest zijn ter gelegenheid van de 50ste verjaardag van Koningin Beatrix in 1988 wel drie Beatrixbomen geplant (Nieuwerhoekplein, Soesterbergsestraat hoek De Beaufortlaan en aan de Kampweg in Soesterberg). Bij gelegenheid van haar 25-jarig huwelijk met Prins Claus is er op 20 maart 1991 in het Park Klein Engendaal een Beatrix-Clausboom geplant door de Commissaris van de Koningin jhr. P. Beelaerts

*Beatrix Boom, Hoek
Soesterbergsestraat Beaufortlaan*

van Blokland. Opmerkelijk is dat deze gedenkbomen zijn geplant naar aanleiding van privé gebeurtenissen van de Koningin en Prins terwijl zij begrijpelijkerwijs haar privéleven voor zichzelf houdt. Ter gelegenheid van het 25 jarig regeringsjubileum heeft het Oranjecomité in 2005 nog een tulpenboom aangeboden die nu ook een Beatrixlinde genoemd wordt. Deze kunt u vinden aan het Nassaplantsoen. Vluchtig onderzoek ter plekke gaf geen aanwijzing hoe het deze bomen vergaan is. Heeft de boom op het Nieuwerhoekplein het loodje gelegd bij de reconstructie van de rotonde? De andere bomen staan in een boomrijkere omgeving maar zijn niet of niet erg duidelijk gemarkeerd, volgens de Soester Courant was vlak voor het planten bovendien niet bekend welk soort aangeplant zou worden. Navraag in het gemeentehuis levert op dat er wel een registratie is, Soest telt 18 officiële herdenkingsbomen. Onze veronderstelling over de oudheid van de Wilhelminaboom blijkt te kloppen. Daarna komt de Juliana-Bernhardlinde die ter gelegenheid van hun huwelijk in 1937 aan het Dorpsplein in Soesterberg gepoot is, volgens diezelfde administratie is deze niet gemarkeerd. De andere niet hierboven genoemde bomen zijn van latere datums en hebben geen relatie met ons Koningshuis. Misschien is het een idee om een Willem-Alexanderboom midden in de kroon op het Nieuwerhoekplein te planten.

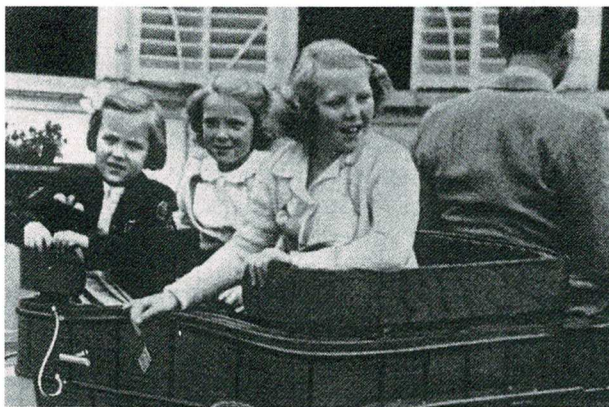
Geschenk voor de kleine Beatrix

De na-ijver tussen de gemeenten Baarn en Soest zal ook hier wel een rol gespeeld hebben, maar ter ere van de 1ste verjaardag van Prinses Beatrix wilde de Soester schooljeugd (lees hier de vereniging Soest Vooruit) een pop aan de jarige aanbieden. Maar om met 1500 kinderen naar Paleis Soestdijk op te trekken werd geen goed idee gevonden. Op 6 februari 1939 mocht een delegatie van vier kinderen naar het paleis. De kinderen waren Piet van de Broek van de R.K. lagere school te Soesterberg, Aardje Fortuyn Harreman van de Van de Huchtschool, Ernst Vermaas van de Kerkebuurtschool en Beppie

*Zou Prinses Beatrix het bed
gedeeld hebben met het
'Soester boertje'.*

Hilhorst van de R.K. meisjesschool aan de Steenhoffstraat. (het lijkt wel erg veel toeval dat twee bestuursleden van Soest Vooruit Vermaas en Fortuyn Harreman heten). Een van de kinderen van toen is opgespoord, de nu 87 jarige mevrouw Vos-Hilhorst, ze woont nog steeds in Soest. *'Het was een onvergetelijke dag, maar wat waren wij verlegen. We durfden nauwelijks om ons heen te kijken. Enkele dagen daarvoor was in de zevende klas geloot wie ernaar toe mocht, toen de naam Beppie Hilhorst genoemd werd wist ik niet of mijn klasgenoot of ik de gelukkige was. Op de dag zelf met mijn mooiste jurk aan naar school en toen met de auto naar het paleis; dat was ook al een belevenis. We werden binnengelaten in de bibliotheek waar even later Koningin Juliana en de kleine Beatrix ook binnenkwamen. Na het overhandigen kregen we nog wat te drinken en werden weer teruggebracht.'* Zij boden daar een "Soester boertje" aan, Prinses Juliana had een half jaar eerder op de Soester Landbouwtentoonstelling al een boerinnetje gekregen, deze was overhandigd door Nel Kok (1916?-2005). De poppen waren gekleed door kleermaker Jan van Hees en mej. Ch. Flapper, de pet was geleverd door dhr. Zijtveld en de klompjes door klompenmaker Van de Kant.

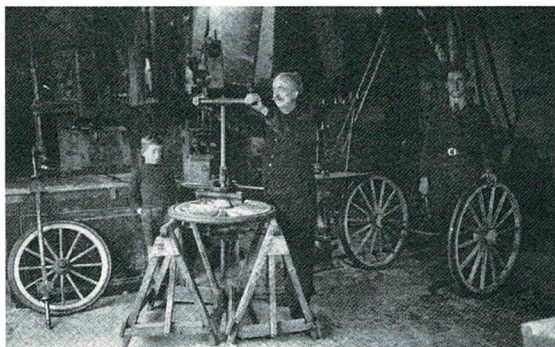

De prinsessen gezeten inde ponywagen, gemaakt door wagenmakerij Van de Dijssel

De ponywagen voor prinses Beatrix en haar zussen.

Vlak na de Tweede Wereldoorlog kreeg de wagenmakerij van Jan van den Dijssel (1889-1970) - overigens kunt u over deze familie nog het een en ander nalezen in het lente en het zomernummer 1999 van dit blad - een belangrijke opdracht; het fabriceren van een ponykar voor het Koninklijke gezin

van Prinses Juliana en Prins Bernhard. Terecht was en is de familie trots dat zij dit werk hebben mogen klaren. Maar zoals bij elk bedrijf zal ook daar de schoorsteen moeten roken en zal het niet Pro Deo gedaan zijn. In het bovengenoemde artikel wordt ervan uitgegaan dat het Koninklijk Huis opdrachtgever was. Dankzij een ongedateerd krantenknipsel dat we van de familie Van den Brandeler mochten ontvangen weten we nu dat het iets anders lag. De schenkers waren de 'kinderen van Baarn', natuurlijk konden

*wagenmakerij Van de Dijssel, midden Jan rechts
Anton en links Carel.*

de 'kinderen van Soest' daar niet bij achterblijven. De ponykar is niet compleet zonder ingespannen pony dus de 'kinderen van Soest' schonken een Shetlander. Mochten er onder onze lezers kinderen van toen zijn die een gift gedaan hebben dan horen we dat graag, maar de grootste bijdrage zal wel gekomen zijn van jhr. Carel Herman van den Brandeler (1894-1953), directeur van de

N.V. Olie- en Benzine Importmaatschappij (OBIM). Op een foto zien we een nog jonge prinses Beatrix met twee zusjes met zichtbaar genoeg in de kar zitten, toch een mooi cadeau van de Soester en Baarnse kinderen.

Prinses Beatrix bezoekt Soest incognito

Dankzij Hans Kruiswijk is er nog een mooi verhaal bekend, het gehele verhaal is gepubliceerd in de AD/Amersfoortse Courant van 25 november 2011. We beperken ons tot een samenvatting. Hans heeft contact gehad met Lies van der Goot (1937), zij is opgegroeid aan de Verlengde Talmalaan. Lies is lid geweest van de Soestdijker Kabouterkring, een groepje padvindsters die in mei

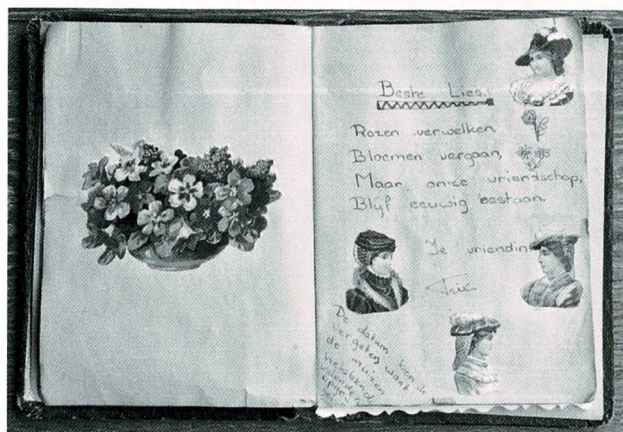
Kabouters van de Totemkring

Ontmoeting met Lady Baden-Powell, Geheel links Lies van der Goot

1946 opgericht was. Na aanmelding bleek dat het een bijzonder clubje was, ze moest eerst gescreend worden. Prinses Juliana wilde haar kinderen zoveel mogelijk een 'normale' jeugd geven, dus ook met scouting. Dat ze daarvoor Soestdijkse kinderen koos was eenvoudig omdat ze dan via de achteringang, gelegen ter hoogte waar de Koningsweg op de Biltseweg aansluit, naar het

paleisterrein konden komen. Met 15 andere meisjes, waaronder ene Trix, vormden ze de "Totemkring" (genaamd naar een houten vliegenzwam paddenstoel) onder leiding van 'Chouette' wat stond voor wijze oehoe. Dat de selectie van de meisjes zich niet beperkt had tot de 'gegoede stand' bleek enige tijd later, Lies was uit haar uniformpje

Poezië album van Lies van der Goot

gegroeid en er was thuis geen geld. Juliana zorgde toen voor een nieuw uniform.

Dat er soms toch standsverschil was bleek bij de ontmoeting met Lady Baden Powell op 1 oktober 1946, Lies en de andere meisjes aten hun boterhammetjes op het bordes op, Beatrix moest binnen met de ouderen lunchen! Tegen de Kerstdagen van 1948 bracht de patrouille een bezoek aan het kindertehuis Trein 8.28 aan de Kolonieweg. Verkleed als Kerstmannen, opgevuld met kussens en al, lazen ze een spannend kerstverhaal voor. Niemand heeft de hoofd-Kerstman (Trix) herkend, maar de wangen van de meisjes stonden in brand van de aangeplakte baarden.

Jan Grift

Een oudere Soesder over Beatrix

Jan Grift, nu 88 jaar, heeft vroeger als bosarbeider/tuinmedewerker bij Paleis Soestdijk gewerkt, in die functie heeft hij het genoeg gehad om haar meerdere malen te ontmoeten. *'Het was een gewone spontane prinses die echt niet uit de hoogte tegen ons deed. Als we haar tegenkwamen groette ze gewoon en sprongen wij echt niet in de houding. Toen ze in Drakensteyn ging wonen hebben we nog wat helpen verhuizen. Het was een winterdag en er lag sneeuw dus konden we buiten niet zoveel doen. Beatrix kon nog wat meubeltjes gebruiken toen ze op 'kamers' ging wonen en in haar ouderlijk huis stond nog het een en ander. Toen we op Drakensteyn met een kast in onze handen naar*

binnen wilden lopen hoefden we niet eens ons schoeisel uit te doen, de sneeuw viel er binnen vanaf. Nou, dat hoef ik thuis bij mijn vrouw niet te proberen, dan heb je de poppen aan het dansen!' Zij kijken elkaar vergoelijkt aan, ze kennen elkaar al wat langer.

Jan is vroeger vele jaren hulp-Sinterklaas geweest, niet alleen in Soest, maar ook bij het personeelsfeest van het Paleis, zelfs in het Paleis op de Dam in Amsterdam. De echte Sint Nicolaas maakte geen tijd vrij voor de

Paleis Soestdijk, locatie waar Jan Grift heeft gewerkt

weladelgeboren prinsenkinderen dus mochten zij ook gezamenlijk met de kinderen van het personeel het Sinterklaasfeest vieren. Buitengewoon aardig was dat oma – toen nog Koningin Juliana – niet liet merken dat Jan maar gewoon de tuinman was.

Jan heeft het grootste gedeelte van zijn leven aan de Wieksloterweg gewoond, in die buurt heeft ook het kunstenaarspaar Ben Joosten en Emmy Eedmans een tijdje gewoond. Prinses Beatrix, ook geïnspireerd door beeldende kunst, heeft het stel daar thuis bezocht. Haar kinderen hebben zich daar kostelijk vermaakt met de aanwezige bokkenkar, waarbij misschien de Kroonprins de rol van bok wel gespeeld heeft.

Kasteel Drakenstein

Bezoeken van Prinses Beatrix aan Soest

Zij was een trouw bezoeker van tentoonstellingen die door Artishock werden georganiseerd in het Sint Jozefgebouw aan de Steenhoffstraat (het huidige

Opening kinderboerderij De Vrije Teugel, Prinses Beatrix met Prins Constantijn aan de hand, in de zandbak Prins Friso, rechts burgemeester mevr. Corver-van Haften, foto gemeentearchief Soest

Museum Oud Soest). De tentoonstelling van werk van beeldhouwer Wessel Couzijn en graficus Maurits Escher lokte het echtpaar Van Amsberg op 9 mei 1970 naar Soest. Nog geen maand later was er een expositie van het werk van kunstschilder Jan Verburg die haar op 28 mei 1970 weer naar Soest bracht. Bovendien was zij een van degenen die het initiatief ondersteunde om in Soest een kinderboerderij in te richten genaamd; “De Vrije Teugel”. Niet alleen zat ze in het Comité van Aanbeveling, ze heeft ook enkele financiële giften gedaan en zelfs dieren (dwerggeitjes) geschonken aan deze kinderboerderij. Ze was samen met Prins Claus en hun drie zoontjes ook aanwezig op de openingsdag op zaterdag 17 november 1973. Opvallend detail uit het verslag in de Soester Courant; *het prinselijk gezin arriveerde in een door Prins Claus bestuurde stationcar.*

Het laatste bezoek als Kroonprinses Beatrix aan Soest was op vrijdag 5 oktober 1979. Zij opende toen het nieuw gebouwde dorps huis “De Borg”. Een multifunctioneel gebouw wat nu alweer de derde naam draagt sinds de oprichting, na “De Borg” werd het “C-drie”. Deze letters stonden voor Cultureel Creatief Centrum, en nu is dit het huidige “Idea” aan de Willaertstraat 49.

Van ene Rutger Gerbrantsz van Soest in de stad Naarden

Deel 1

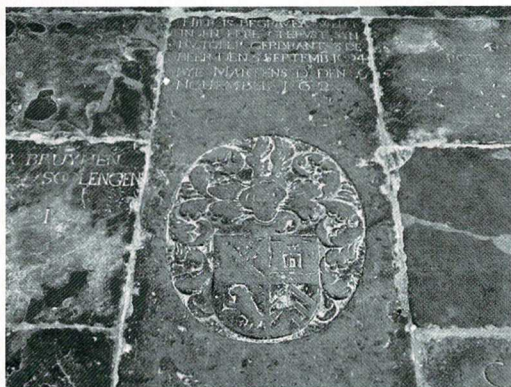
Reinier Hilhorst

De genealogische werkgroep 'Eemland' uit Soest heeft in de jaren zeventig van de vorige eeuw een bescheiden opzet gemaakt van het parenteel *Aernt Petersz* en *Emmetgen Loych Gerbertsdr* waar Rutger Gerbrantsz deel van uitmaakt. Dat Rutger op enig moment naar Naarden is vertrokken was bekend, maar daar stakte het genealogisch kompas. Een boeiend artikel van Henk Schaftenaar¹ over succesvol inpolderingswerk van de gebroeders *Gerbrant* en *Marten Rutgersz de Beer* heeft mij aangespoord het onderzoek naar deze familie weer eens op te pakken. In dit meerdelige exposé wil ik uiteenzetten hoe een Soester ondernemer zijn geboortegrond verlaat en zijn geluk elders gaat beproeven; en niet zonder succes.

Proloog

In de Grote Kerk van Naarden ligt een grafsteen die de laatste rustplaats markeert van *Rutger Gerbrantsz de Beer* en zijn vrouw *Bye Martensdr*. Het opschrift aan het hoofdeind op de langgerekte steen luidt:

*Hier is begraven welck
inden Here gherust syn
Rutgher Gerbrantsz de
Beer den 5 september 1624
Bye Martens dr den 29
nouember 1622*

Grafsteen Rutger Gerbrantsz en Bye Martensdr (©Reinier Hilhorst)

Rutger Gerbrantsz moet zich in of vóór 1577 in de stad Naarden hebben gevestigd. Ijkpunt is een charter, gedateerd 11 juni 1577, waarin door het stadsbestuur aan *Rutger Gerbrechtsz van Soust* en zijn erfgenamen en nakomelingen het poorterschap van Naarden wordt verleend². Rutger 'voerde'

¹ H. Schaftenaar, *Grondvesten van 'Stadzig' gelegd in 1614* in: De Omroeper, juni 2010, jrg 23, nr. 2 pp. 41-49.

² Stads- en Streekarchief voor Naarden e.o.[SSAN], SSAN015, OAN Inv.nr. 125.33.

de familienaam *De Beer*³. De associatie met Soest kan dan ook nauwelijks een verrassing heten want het geslacht De Beer behoorde al sinds de 13^e eeuw tot de aanzienlijke geslachten van het Eemland, waarvan een aantal leden in Soest woonde. Amper vijf jaar nadat Naarden in 1572 door de Spanjaarden werd uitgemoord, geplunderd en verwoest besloot hij zich te settelen in de grotendeels geruïneerde stad. Wat had hij daar te zoeken? Wie of wat heeft hem daartoe gebracht? Was het de liefde? Dat de geteisterde stad bij de wederopbouw grote behoefte had en volop kansen bood aan nieuwe ondernemers, lijkt vooralsnog de meest plausibele verklaring.

De familie De Beer moet langs verschillende lijnen contacten in Naarden hebben gehad. Rutgers vrouw Bye Martensdr was Naardense. Zij was de dochter van *Mr. Maerten Laurensz en Neeltgen Jacobsdr de Beer*⁴! Dat Bye hun beider dochter is mogen we aannemen op basis van een zeventiende-eeuwse kwartierstaat⁵ van haar achterkleinzoon, de Utrechtse kanunnik en domheer *Mr. Gerbrant de Beer*. Bye, op haar beurt, was geen onbekende in Soest. Zij heeft daar mogelijk enige jaren gewoond met haar eerste echtgenoot *Henrick Thonisz* (Van der Hoef). Na zijn dood (vóór 1583) hertrouwde zij met Rutger Gerbrantsz⁶. Kortom, beide families waren in meerdere opzichten verweven met elkaar en hadden over en weer binding met zowel Soest als Naarden. Die onderlinge band zou nog een cruciale rol gaan spelen. Rutgers schoonvader Maarten Laurensz was chirurgijn in Naarden⁷. Hij werd in de roerige zomer van 1572 tijdens een burgerrevolte aangesteld als (interim-) burgemeester van de stad. Misschien aanvaardde hij die taak wel tegen wil en dank. Het zou een weinig benijdenswaardige positie blijken, die hem een min of meer dubieuze reputatie heeft bezorgd. Maar daarover later meer. Het lijkt mij zinvol, als opmaat naar de levensloop van Rutger Gerbrantsz, eerst een algemeen beeld te schetsen van de situatie in den lande en - meer specifiek - wat zich heeft afgespeeld in Naarden, de stad waar hij carrière zou maken.

3 Rutger was niet in rechte mannelijke lijn een 'De Beer'. Dat blijkt uit de heraldische gegevens. Zijn blazoën vertoont geen enkele overeenkomst met het oorspronkelijke familiewapen De Beer. De naam is vrijwel zeker voortgekomen uit een vrouwelijke tak in zijn kwartierstaat en is als zodanig 'aangenomen'.

4 Dat Neeltgen Jacobsdr en Rutger Gerbrantsz op enigerlei wijze verwanten van elkaar waren berust op een zeker vermoeden na vergelijking van voorhanden zijnde wapenkwartieren.

5 Het Utrechts Archief [HUA], Verzameling Van Atteveld, Toegang 324 Inv.nr. 35.

6 HUA, Archief Sint-Paulusabdij, Toegang 85-1 Inv. 35 fo 130r: Rutger Gerbrantsz, brouwer tot Naarden, ontvangt anno 1583 leengoederen voor zichzelf alsmede ten behoeve van de (voor) kinderen van Bye bij haar overleden echtgenoot Henrick Thonisz!

7 SSAN080, Bibliotheek VES 308, Afschrift van de Brief van Theodorus Thesschen aan Notaris Jacob Ghijsbert te Amsterdam, 8 november 1596.

Het historisch decor - 1572 en het bloedbad van Naarden

Rutger Gerbrantsz leefde in een turbulente tijd. Het autonome Nederland zoals dat nu op de kaart staat, als een unie van verenigde provincies, bestond nog niet. Het leek meer op een lappendeken van rivaliserende gewesten. Deze gewesten hadden echter één ding gemeen: allemaal gingen ze gebukt onder het repressieve beleid van Philips II, de koning van Spanje, heer der Nederlanden. De natuur toonde haar onbarmhartige kant: Wateroverlast, misoogst, honger en pest - aan de ellende leek geen einde te komen. En de aanblik van het maatschappelijke landschap was al niet veel rooskleuriger in de tweede helft van de 16e eeuw. Het was één groot spanningsveld. Godsdiensttwisten en politieke kwesties, opportunisme en conflicterende belangen; ze smeulden als veenbranden en konden plotseling opblazen. In de Lage Landen was een ontwikkeling gaande die uitmondde in zo'n complexe gelaagdheid dat die niet meer simpelweg te duiden viel als een opstand van Hollanders tegen Spanjaarden, of protestanten tegen katholieken. Het leven in die troebele samenleving vol chaos en geweld kan het best worden getypeerd als 'uitermate riskant'. Het had meer weg van overleven. Met name in de jaren 1572 tot 1576 waren opstanden, oorlogen, plunderingen en brandstichtingen aan de orde van de dag. De wreedheden kwamen tot een climax onder het schrikbewind van de hertog van Alva, de landvoogd die sinds 1567 de scepter zwaaide over onze 'moerasdelta'. Met de inname van Den Briel op 1 april 1572 door de geuzen⁸ leek de geest uit de fles. Een algehele opstand tegen de Spaanse overheersing rolde zich uit over de Nederlanden. Sinds het begin van de Tachtigjarige Oorlog in 1568 was het stadsbestuur van Naarden het Spaanse gezag trouw gebleven. Het leek alsof de stad in de luwte leefde. Er had geen beeldenstorm plaats gevonden en protestantse predikers lieten weinig of niets van zich horen. Maar toen het gerucht ging dat de prins van Oranje op het punt stond om met een leger van 20.000 man een offensief te beginnen tegen het Spaanse regime groeide verdeeldheid onder de poorters van Naarden. Het werd kiezen uit twee kwaden: Kregen de plunderende geuzen, die zich achter Willem van Oranje hadden geschaard, het voordeel van de twijfel of viel de keuze uiteindelijk toch op de katholieke Spanjaarden? Een volksoploop tegen de elitaire en behoudende bestuurders liet niet lang op zich wachten. Na eerst wat kleine schermutselingen liep de zaak plotseling volledig uit de hand: Het koningsgezinde stadsbestuur werd tijdens *een revolte op den*

8 De 'geuzenvloot' waarvan Lumey en Sonoy [Snoey] de boegbeelden waren bestond aanvankelijk uit een bont gezelschap van vrijheidsstrijders en onberekenbare rouwdouwers. Feitelijk was het een samenraapsel van (berooide) adel, avonturiers, werkloze zeelieden en zelfs geboefte. Ze waren berucht om hun eigengereid en intimiderend optreden en hun destructief en roofzuchtig gedrag.

20 dag van augustus⁹ 1572 door een groep fanatieke en luidruchtige stedelingen demonstratief afgezet. Terstond werd een nieuwe prinsgezinde magistraat beëdigd. Burgemeesters waren: *Marten Laurensz., Hendrik Lanferdsz., Gerard Rudolfsz*¹⁰. *Hoofdman van 't voetvolk Ernst Donseler*¹¹, *een noch zeer jong mensch, meer woest van aard dan krijgshaftig, losbandig en die niet veel moed betoonde, als het op vechten tegen den vijand aankwam*¹², aldus opgetekend in het ooggetuigenverslag van Lambertus Hortensius¹³.

9 Volgens een afschrift van het *Cort Verhael* in: OAN 45.1, *Register houdende naamlijsten van schouten, burgemeesters en schepenen, met aantekeningen*, 1512-1752.

10 In de opsomming ontbreken: *Arent van den Berg*, schout en *Evert Huibertsz, Gerrit Pietersz en Bout Jacobsz*, schepenen. Als stadsgeheimschrijver werd *Wermbold Claesz* aangesteld.

11 Vermoedelijk een Dompelaar en afkomstig uit de regio Amersfoort.

12 L. Hortensius, *Opkomst en den Ondergang van Naarden* in: Werken uitgegeven door het Historisch Genootschap Nr 5, Utrecht 1866, p. 110.

13 Hortensius was priester, humanist en historicus. Als rector van de Latijnse school in Naarden had hij een uitstekende reputatie en mag als een betrouwbare bron worden aangemerkt.

Portret van Lambertus Hortensius (*Montfoort ca 1500 - †Naarden 1574) gravure door Filip Galle, 1587.

Als Lambertus Johannis de Montfoort werd hij in 1522 ingeschreven in het matrikel van de Universiteit Leuven. Hij was de zoon van een hovenier. De latijnse achternaam Hortensius [Van den Hove] refereert daaraan. Lambertus was priester, humanist en historicus. In 1544 werd hij rector van de Latijnse school in Naarden. Hoewel hij tot priester was gewijd heeft hij een gezin gesticht. Dat was niet ongevoel in die tijd. Het celibaat was niet meer dan een omgevallen piketpaaltje. De Katholieke Kerk moedigde het vaderschap onder priesters zeker niet aan - maar het werd wel getolereerd. Zijn zoon Augustinus was organist van Naarden. Hieronymus, zijn andere zoon, werd predikant. Hoewel hij als 'onwettige zoon' nog dispensatie had gekregen om een priesteropleiding te mogen volgen sloot hij zich spoedig aan bij de Reformatie.

Dankzij een strijdvaardig deel van de bevolking dat met de geuzen sympathiseerde konden omtrent 48 *Walse soldate*¹⁴ en later een groep Amersfoortse rebellen worden ingekwartierd. Met deze actie sloot Naarden

14 Afschrift *Cort Verhael*. Deze zogeheten Waalse soldaten voerden charges uit onder de vlag van de beruchte geuzen.

zich openlijk aan bij de opstandige steden. Enkele Spaanse vendels soldaten onder leiding van Bossu die zich bij tijd en wijle ophielden voor de poorten van de stad werden bij herhaling vernederd door militante geuzen, die beschietingen uitvoerden vanaf de stadsmuren. Maar daarmee riepen ze de woede van de Spanjaarden over zich af. Die zonnen op wraak. Hun hoofdmacht was inmiddels een strafexpeditie begonnen om de verzetshaarden elders in het land te elimineren. Nadat Zutphen was gevallen gaven de overige IJsselsteden zich prompt over. Eind november kregen ze Naarden in het vizier. Een apocalyptische winter wierp zijn schaduw vooruit. Reeds een volle maand hielden ijs en sneeuw het land in een wurgende greep. De muren van de stad verkeerden in slechte staat, en door de vroeg ingevallen strenge vorst waren de grachten dichtgevroren; een ideaal moment voor het Spaanse leger om aan te vallen.

Toen het verontrustende bericht Naarden bereikte dat het vijandelijke leger Zutphen op 16 november had onderworpen, en daarbij buitensporige wreedheden had gepleegd, sloeg bezorgdheid om in angst. *De Naarders zonden dagelijks een renbode naar de Veluwe, om te bespieden, naar welken kant het koninklijk leger zich wenden en opbreken mogt (...) ¹⁵*. Nog diezelfde week ging in allerijl een brief uit van de burgemeesters, schepenen en raad van de stad, gericht aan prins Willem van Oranje, waarin men hem smeekte *in tyts daerinne te voorsien zal willen omme mit Ruyter ende knechten die vijandt resistentie te doen ten eijnde wij mit wijff ende kijnderen vande pericule des doots gevryt [gevrjwaard] moegen werden nochtans bereyt zijn liuer ten leste man toe ons doot te vechten (...) ¹⁶*. Vervolgens konden ze niets anders doen dan gelaten afwachten of er actie op hun smeekbede ondernomen zou worden.

Op 28 november trokken Spaanse troepen via Nijkerk op naar Amersfoort. Daar werd een korte tussenstop gemaakt. Nadat ene Dirk Bakker, thesaurier van Amersfoort¹⁷ en Naarder van geboorte, de Naardense stadsraad hiervan had ingeseind en sterk aandrong op het zenden van een gezantschap, reisden eerste-burgemeester Maarten Laurensz en schepen *Gerrit Pieter Aertsz* spoorslags af naar Amersfoort. Veldheer Don Frederik¹⁸ en zijn entourage hadden hun

¹⁵ Hortensius, p. 122.

¹⁶ Koninklijk Huisarchief, A11/XIV E/27, Brief van de stad Naarden aan Willem van Oranje d.d. 21-11-1572.

¹⁷ Hortensius, p. 125 (zie: voetnoot 1). N.B. P. Peerlkamp en A. Perk, die dit werk hebben vertaald en toegelicht, hebben nagelaten de bron te vermelden waarop dit gegeven gestoeld is! In de archieven van Amersfoort heb ik (nog) geen Dirk Bakker mogen ontwaren. Wellicht was Aart Dirksz Backer (*ca 1550- †1621), schepen van Naarden in 1592, '95, '98 en 1604, een zoon van deze Dirk?

¹⁸ *Don Fadrique Alvarez de Toledo*, zoon van de hertog van Alva.

intrek genomen binnen de muren van de stad. De regimenten hadden zich verspreid over de stad of waren gelegd in de omliggende dorpen, waaronder zeer waarschijnlijk ook Soest. Dat moet veel onrust teweeggebracht hebben, want zelfs een leger op doortocht betekende onherroepelijk vernieling en plundering. Met enige regelmaat hebben de Spanjaarden nadien de dorpen van Utrecht *onsprekelic bedorven, geruynert ende gespoliert* (..) ¹⁹. De inwoners van Soest maar ook het plaatselijke Brigittenklooster hebben behoorlijk te lijden gehad van troepenverplaatsingen, inkwartieringen of muitende soldaten, getuige de diverse verzoekschriften aan de Gedeputeerde Staten van Utrecht om belastingvermindering vanwege oorlogshandelingen. In 1577 schrijven de Brigitten te Soest ²⁰: *(..) als het leegher alder eerst quam trecken doir Amersfoirdt op Haerlem soe is die ghanse doirtocht geweest doir Zoest te weten van ruijteren, knechten, waghens, paerden, hopluijden, capiteijne die in alle doirtochten altijt int voirsch(reven) schamel convent (klooster) gelogiert gehadt hebben ende doe ter tijt tconvent schade geleden heeft boven die vijfhondert guldens* (..). De totale schadepost voor het klooster was in 1577 opgelopen tot minstens 2000 Carolusguldens.

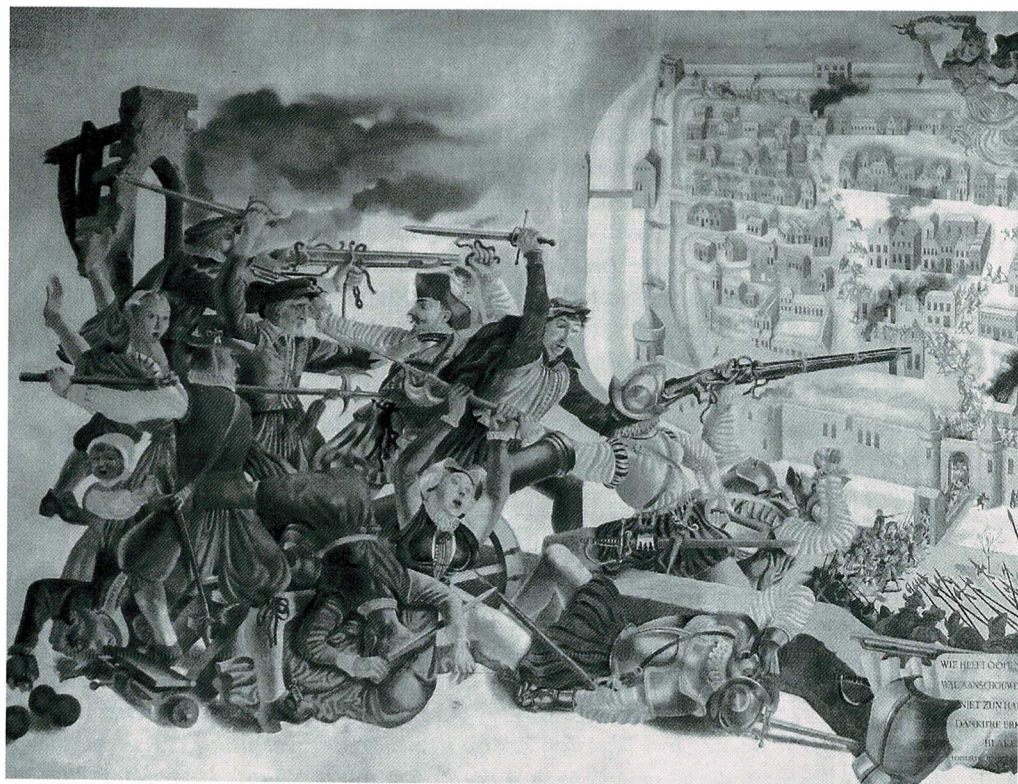
Om het dreigende lot af te wenden dat zich over de stad Naarden leek af te tekenen, probeerden de twee bemiddelaars Don Frederik tot een schikking te bewegen. Maar deze weigerde hen te woord te staan. Zij werden afgescheept met de mededeling in het kielzog van het leger huiswaarts te keren en de volgende dag naar Bussum te komen voor een onderhoud ²¹. J.L. Motley schrijft ²²: *Dit bevel was onheilspellend genoeg, en de slechte indruk, dien het op hen maakte, werd nog versterkt door het smeeken van hunne vrienden in Amersfoort, om niet naar Naarden terug te keeren. Die goede raad ging voor één der afgevaardigden niet verloren; toen zij een korten afstand hadden afgelegd, sloop de burgemeester, Maarten Laurensz., heimelijk de slede uit, waarin zij den tocht deden. 'Vaarwel, ik kom niet weer binnen Naarden voor dit pas', zeide hij* (..). Heeft Maarten Laurensz., in de snijdende vrieskou op de ochtend van 30 november, zich in de buurt van Soest uit de voeten gemaakt? Het zou mij niet verbazen. Daar woonden immers familie en kennissen waar hij onderdak kon vinden. In de ogen van metgezel Gerrit Pietersz moet dit een menselijk maar een bedenkelijk handelen zijn geweest! Hij was geenszins van plan zich te ontdoen van zijn morele plicht om rekenschap af te leggen van zijn missie; juist nu er gevaar dreigde.

19 H. Brugmans, *Utrechtse Kroniek over 1566-1576*, in: Bijdragen en Mededelingen van het Historisch Genootschap XXV, pp. 136. Zie ook: HUA, Archief Staten van Utrecht Landsheerlijke Tijd (SULT), Toegang 58 Inv.nrs. 317 en 318 (periode 1573-1577).

20 SULT 318

21 Hortensius, p. 125.

22 J.L. Motley, *De opkomst van de Nederlandsche Republiek*. Deel 3 (herziene vertaling R.C. Bakhuizen van den Brink), Den Haag 1879.

Beleg en plundering van Naarden [Doevewand©Tom Loman 2013]

Rechts vindt de overdracht van de stadssleutels plaats aan veldheer Romero, die de Naardense delegatie misleidt door de onderhandeling af te sluiten met drie quasi-vriendschappelijke handdrukken en zijn valse belofte "de burgers te zullen sparen". Het middentaferel toont de Spaanse elitetroepen die de stad binnentrekken en brandschatten. Het linkergedeelte laat de gruwelen zien van de plundering en de executie van de burgers. Deze imposante muurschildering van ca 20 m² in 'fresco secco'-techniek lijkt misschien een authentieke zestiende-eeuwse weergave maar is een werk van de kunstenaar Eppo Doeve. Het is vervaardigd in 1943-44, in opdracht van de voormalige Chemische Fabriek Naarden. Sinds 1997 is de muurschildering te bewonderen in het Stadskantoor Naarden.

Deze foto-opname is mogelijk gemaakt dankzij de medewerkers van het Stadskantoor Naarden en fotograaf Tom Loman.

Maar daarmee tekende hij zijn doodvonnis. Gerrit Pietersz reisde vervolgens alleen verder, *willende wyff en kinderen niet verlaten, is gerepasseert seer desperaet wesende ende heeft zijne burgeren van den drovigen maere vercondicht*²³. *Motley schrijft: Des avonds bereikte het leger Bussem, eene halve mijl van Naarden gelegen, en Don Frederik sloeg er zijn hoofdkwartier op, terwijl hij een begin maakte met het insluiten van de stad. Schepen Gerrit Pietersz werd gelast eene behoorlijke volmacht tot de overgave te brengen. Den volgenden dag keerde de schepen dan ook terug, door Lambertus Hortensius, rector der latijnsche school, en nog vier*²⁴ *andere burgers begeleid.*

Intussen rukten de Spaanse troepen op tot voor de middeleeuwse stadsmuren²⁵. Het was duidelijk: Naarden was zonder hulp van buitenaf niet opgewassen

²³Thessen

²⁴Volgens Hortensius waren ze niet met zes, zoals hier gesuggereerd, maar in totaal met **zeven** vertegenwoordigers. Hij noemt alle afgevaardigden bij naam.

²⁵ Van een stervormige vesting met bastions was toen nog geen sprake.

tegen zo'n overmacht belegeraars. Bondgenoten lieten hen in de steek; eerdere roep om hulp en versterking was vergeefse moeite gebleken. Er zat niets anders op dan zich over te geven en nederig de sleutels van de stadspoorten aan te bieden, op voorwaarde dat de burgers zouden worden gespaard. Hortensius heeft de vermeende toezegging door Romero, de onderbevelhebber van de Spanjaarden, als volgt vastgelegd²⁶: *Toen de afgevaardigden eindelijk aanhielden op de belofte, dat de stedelingen aan lijf en goed niet zouden gedeerd worden, beloofde hij dat en gaf mij daarop driemaal de hand.* Het bleek een valse belofte. Dat het gruwelijk uit zou pakken voor de Naardense bevolking kon niemand bevroeden. Alles wees erop dat het met een sisser af zou lopen. De inwoners openden de stadspoorten en de Spaanse soldaten trokken vervolgens Naarden binnen zonder een strobreed in de weg te zijn gelegd. Sterker nog; de troepen werden als gasten onthaald. Nadat de manschappen zich eerst te goed hadden gedaan aan eten en drinken dat hen door de poorters was aangeboden, gingen ze tot actie over. Honderden mannen, vrouwen en kinderen werden gesommeerd om zich naar het stadhuis²⁷ te begeven, de vredesvoorwaarden aan te horen en trouw te zweren aan de Spaanse koning.

Nietsvermoedend gaven velen hieraan gehoor. Maar zodra ze daar verzameld waren brak de hel los: *Op het sein van de trompet om te moorden, hakten en schoten de Spanjaarden onder ijselijk geschrei met zwaard, knods, ponjaard en schietgeweer op den ineengedrongen hoop van min of meer zevenhonderd burgeren in. Bij de vierhonderd waren er in het stadhuis. Het geschreeuw van die moordden en gemoord werden, steeg ten hemel (...).*

De weerzinwekkende details laat ik hier achterwege. Na de slachting werd het gebouw in brand gestoken en werd de stad uitgekamd. *Enkelen die uit kwaad vermoeden niet naar 't stadhuis gegaan waren, stoven het huis uit en stortten zich van de muren neêr*²⁸. Wie zich schuil hield, ziek of bedlegerig was, of niet bijtijds gevlucht was, werd alsnog opgepakt en over de kling gejaagd. Een groot deel van de stad werd geplunderd en in brand gestoken. Negen dagen²⁹

²⁶ Hortensius, p. 132.

²⁷ De voormalige Gasthuiskerk is vermoedelijk voor 1560 als stadhuis in gebruik genomen. De locatie staat namelijk al aangegeven op de stadsplattegrond van Jacob van Deventer, een zogeheten spionagekaart uit ca 1560, vervaardigd in opdracht van de Spaanse koning Philips II.

²⁸ Hortensius p.138-139.

²⁹ Motley spreekt zelfs van drie weken!

Augustinus, één van de zonen van Hortensius, voor de ogen van zijn vader vermoord.

Augustinus werd voor de ogen van zijn vader door de Spanjaarden vermoord; zijn hart werd op brute wijze uitgesneden. Hieronymus, de andere zoon, bracht het er - op die eerste december - levend af. Hortensius werd weliswaar mishandeld maar overleefde het bloedbad, dankzij ingrijpen van een onderofficier van het Spaanse leger - oud-leerling Jonkheer Lieven Weldam - die zijn leermeester herkende en hem hielp vluchten. Hij mocht nog wat waardevolle spullen inpakken en vertrok daarna onder bescherming van een lijfwacht naar Utrecht. Onderweg, op grote afstand, heeft hij de krans van vuur boven zijn geliefde stadje kunnen gadeslaan.

lang bleven de verminkte of verkoolde lijken in de straten en de huizen - of wat daarvan over was - liggen: *Honden en vogels hadden er reeds aan geknaagd*^{B0}. Voor enige jaren hield Naarden vrijwel op te bestaan. Er wordt gezegd dat slechts zestig inwoners de slachting hebben overleefd. Het heeft er alle schijn van dat het gezin van Maarten Laurensz tot die weinige overlevenden behoorde. Toen schepen Gerrit Pieter Aertsz alleen en onverrichter zake uit Amersfoort terugkeerde, zal het verhaal als een lopend vuur door de stad zijn gegaan wat er onderweg op de terugreis van Amersfoort naar Naarden was gebeurd. Wellicht zal een aantal gezinsleden en dierbaren van Maarten Laurensz daaruit de conclusie hebben getrokken zijn voorbeeld te volgen en de stad zo snel mogelijk hebben verlaten. Hoe het ook zij: enkele onder hen zullen ontkomen zijn aan een wisse dood. De Spanjaarden stonden amper een week na hun terreurdaad te Naarden voor een nieuwe krachtmeting: Haarlem was de volgende op de lijst van opstandige steden die zij - goedschiks of kwaadschiks - op de knieën wilden dwingen.

In de volgende editie van Van Zoys tot Soest ga ik dieper in op de achtergrond van Rutger Gerbrantsz: zijn carrière, zijn voorouders en zijn nakomelingen. Voor wie meer wil weten over de historie van Naarden kan ik het historisch tijdschrift De Omroeper, uitgegeven door Stichting Vijverberg, van harte aanbevelen.

H.M. Koningin Beatrix, Vrouwe van Soest

René van Hal en Ton Hartman

Het portret van Koningin Beatrix geschilderd door Ans Markus

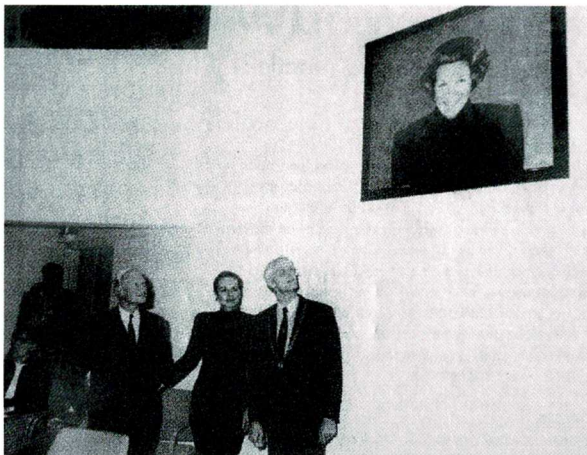
Het portret van Koningin Beatrix in de raadszaal van het gemeentehuis.

Het is de gewoonte, misschien zelfs een plicht, dat er in openbare overheidsgebouwen een portret van het regerend staatshoofd zichtbaar is. Nu zal dat in het oude gemeentehuis aan de Steenhoffstraat en de bijbehorende dependances wel opgelost zijn met wat foto's. Maar toen het nieuwe gemeentehuis op de Eng gebouwd werd wist toenmalig

burgemeester Paul Scholten wel dat een echt schilderij van een kunstenaar toch meer prestige had. Voor de goede orde werd wel een commissie kunstaankopen geformeerd. Bij de aanbesteding van het leasecontract met de Westland Hypotheekbank (onderdeel van ING bank) bedong Scholten dat de bank het kunstwerk cadeau zou geven. Scholten was persoonlijk al bij Ans Markus op bezoek geweest en had zijn keuze al gemaakt. Nu was niet iedereen in Soest verheugd met de keuze, zo wilde raadslid Jan Visser er *een grote plant voorzetten*, soms een rododendron? Ton Paauw, een Soester kunstenaar en lid van de commissie kunstaankopen, noemde het *“een geprojecteerde dia die overgeschilderd is.”* Paauw blijkt een echte Oranjefan want *“het portret biedt ondanks de glimlach een koel overkomende Koningin, dit in tegenstelling tot het warme beeld dat de vorstin normaal uitstraalt.”* Dick van Arkel, de kunstenaar die de overige wanddecoratie mocht aanbrengen, twijfelde of hij zijn opdracht wel zou aanvaarden want de kunstwerken zouden elkaar *“bijten”*. Gezien het toegezegde honorarium zullen het wel krokodillentwijfels geweest zijn. Wel is het portret op een andere wand opgehangen dan oorspronkelijk de bedoeling was, de koningin zou aanvankelijk haar blik werpen op de ruggen van haar uitvoerende onderdanen, het college van burgemeester en wethouders. Tot zover de heibel in de politiek.

Bij de opening van het gemeentehuis klonken er geen wanklanken, wel was burgemeester Scholten vertrokken naar Arnhem want zijn ambities reikten verder dan ons pittoreske Soest. Daardoor had burgemeester De Widt de eer om het nieuwe gemeentehuis te openen en het cadeau te aanvaarden. De directeur van de Westland bank, toevallig ook Visser geheten, en Ans

Markus waren daarbij aanwezig. Opmerkelijk is wel dat er van de officiële opening in september 1990 geen enkele foto in het gemeentearchief terecht gekomen is, er wacht de wethouder van cultuur nog een schone taak om deze omissie te herstellen.

Opening gemeentehuis september 1990, links dhr. Visser van de Westland Utrecht Hypotheekbank, midden Ans Markus, rechts burgemeester Hans de Widt, Foto Goos van der Wilt Soester Courant

Ans Markus is bekend als kunstenaar die er **wel** doekjes omwindt, en ze heeft al vlug geleerd om de hotemetoten goed in te pakken. Om het copyright te regelen hebben we contact gehad met Ans Markus en haar schildersknecht Wijbe zoals hij zichzelf noemt (de relatie is iets meer dan een baas-knecht relatie). Hoe is het portret tot stand gekomen? De gemeente Tilburg wilde voor hun gemeentehuis, wat gevestigd is in het koninklijk paleis van Koning Willem II, een levensgroot portret van Koningin Beatrix hebben. Ook van Koningin Wilhelmina en Koningin Juliana waren en zijn levensgrote staatsieportretten aanwezig. Gerrit Brox (1933-2002) was destijds burgemeester en verzocht Ans Markus – die al de nodige ervaring met het portretteren van de Koningin had – om deze opdracht te aanvaarden. Voor dit portret heeft Koningin Beatrix werkelijk geposeerd en daarnaast heeft Ans wat schetstekeningen gemaakt. Een van deze schetstekeningen heeft ze uitgewerkt tot een schilderij van 90 bij 90 cm en is door toenmalig burgemeester Paul Scholten op eigen titel uitgezocht. Het is dus een eenmalig uniek exemplaar van Koningin Beatrix. De waardering klinkt al een beetje door in de benaming van de achtergrond. Goudkleurig klinkt toch veel majestueuzer dan zandkleurig.

Koningin Beatrix op 3 oktober in bus door Soest

Op dinsdag 3 oktober rijdt koningin Beatrix in de koninklijke blauwe bus door Soest. Ze reist dan van Baarn naar het Nationaal Lucht- en Ruimtevaart Geneeskundig Centrum aan de Kampweg in Soesterberg in het kader van haar werkbezoek aan de regio Eemland. De koningin legt twee keer per jaar een dergelijk werkbezoek af.

Volgens de huidige planning zal ze op 3 oktober omstreeks 15.05 de gemeentegrens bij paleis Soesdijk passeren. De route die ze volgt, gaat over de Biltseweg, de Koningsweg, de Ossendamweg, de Soesterbergsestraat, de Van Weerden Poelmanweg, de Amersfoortsestraat, de Banningstraat en de Kampweg, waar ze om 15.30 uur op de plaats van bestemming arriveert. Koningin Beatrix zit in de bus aan de zijde van de chauffeur.

Op dinsdag 3 oktober rijdt Koningin Beatrix met de Koninklijke blauwe bus door Soest. De laatste zin spreekt dat toch weer tegen; Koningin Beatrix zit in de bus aan de zijde van de chauffeur. Zit ze dan op de stoel van de reisleidster of leidster?

Werkbezoek in Eemland

Op 3 oktober 1995 brengt H.M. Koningin Beatrix een werkbezoek aan verschillende gemeenten in de regio Eemland. Ook Soest valt deze eer te beurt en de aankondiging in de Soester Courant is enigszins cryptisch. Langs de route hadden veel bewoners de nationale driekleur uitgestoken en trachtten belangstellenden een glimp van haar op te vangen. Er is navraag gedaan bij onze toenmalige burgemeester De Widt en deze heeft goede herinneringen aan het bezoek. Ongeveer een jaar van te voren worden de eerste afspraken al gemaakt. In verband met de beveiliging moet alle afspraken met enige discretie behandeld worden. En dan is het zover, de grote dag is aangebroken. In Baarn mocht hij instappen in de touringcar en het gezelschap naar Soest begeleiden. Nu was de gevolgde weg niet geheel onbekend bij de Koningin, ze kwam langs haar ouderlijk huis zodat het de burgemeester wijselijk leek om haar op de bezienswaardigheden maar niet te attenderen. Gezien het strakke tijdschema was gekozen voor de snelste route met de autobus. Dit was dus de route Amsterdamseweg, Biltseweg en daarna de Koningsweg (er waren toen wat minder rotondes) en dan naar

Soesterberg. Koningin Beatrix was niet erg enthousiast over de architectuur van het gebouwde langs de Koningsweg in het bijzonder de flatgebouwen. Het doel in Soest was het Nationaal Lucht en Ruimtevaart Geneeskundig Centrum in Soesterberg aan de Kampweg. Bij dit instituut heeft de welbekende astronaut Andre Kuipers als arts gewerkt, maar dit was al voor het bezoek van ons staatshoofd. Ze werd daar welkom geheten door de directeur Prof. Dr. D. van Norren, oud-burgemeester De Widt herinnert zich dat er onder andere een cabine was waarin piloten getest werden hoe zij reageren als zij minder ervaren van de zwaartekracht. Het is de laatste tijd vaker in de media genoemd maar wordt ook nog eens door dhr. De Widt bevestigd; de koningin is goed voorbereid en toont overall interesse in. Op de foto is goed te zien dat ze een ontspannen glimlach toont. De instelling is later omgedoopt tot Aeromedisch Instituut, maar in 2002 opgeheven. Een gedeelte van de taken is verhuisd naar het buurpand van TNO Soesterberg, ook aan de Kampweg. De afsluiting van de dag waar ook weer de vertegenwoordigers van de andere gemeenten bij waren vond plaats in het Museum. Ongetwijfeld was het gezelschap welkom geweest in 'ons' Museum Oud Soest maar in dit geval was de evaluatie in het Militair Luchtvaart Museum.

Bezoek van H.M. Koningin Beatrix aan het Nat. Lucht en Ruimtevaart Geneeskundig Centrum op 3 oktober 1995. Links directeur Prof Dr. D. van Norren, in de 2de rij commissaris van de koningin van de provincie Utrecht jhr. Pieter Beelarts van Blokland, Koningin Beatrix, en met het ambtsketen burgemeester J. de Widt. Foto Gemeente archief Soest

Opening EOD

Het is voor ons gevoel nog niet echt historie, maar op 7 maart 2012 heeft Koningin Beatrix wederom een officieel bezoek gebracht aan Soesterberg. Zij was daar aan het Zeisterspoor om de nieuwe accommodatie van de Explosieve Opruimingsdienst Defensie te openen. We geven graag het woord aan toenmalig burgemeester dhr. A. Noordergraaf. Hij schrijft ons;

"Het was een zeer regenachtige dag, toen zij aankwam. De koningin werd allereerst ontvangen door mij als burgemeester, in het bijzijn van de Commissaris van de Koningin van de provincie Utrecht, de heer Robbertsen. Wij begeleidden haar vervolgens naar de hoofdingang, waar zij werd verwelkomd door Commandant Kolonel dhr. Marco Kathmann van de EOD. In een wat kleinere kring volgde een gesprek over het nieuwe complex. Daarna gingen we naar buiten, waar de officiële openingshandeling plaats vond: het onthullen van een plaquette door de Koningin. Op een groot scherm aan de muur van het gebouw verscheen de naam: de sergeant-majoor Scheickkazerne van de Explosieven Opruimingsdienst (EOD), gelegen aan het Zeisterspoor in Soesterberg. De sergeant-majoor Scheickkazerne is vernoemd

Opening EOD complex, Koningin Beatrix word begeleid door burgemeester A. Noordergraaf
Foto René van Hal

naar de man die als eerste Nederlandse explosievenopruimer aan het einde van de Tweede Wereldoorlog omkwam op bevrijd Nederlands grondgebied. Hij voerde in 1945 bevel over de sectie die mijnen ruimde in Bergen op Zoom. Nu nog krijgt de dienst, die verantwoordelijk is voor de identificatie en ruiming van explosieven, zowel uit de Tweede Wereldoorlog als voor geïmproviseerde explosieven, ongeveer 2000 meldingen per jaar. In totaal werken ongeveer 220 mensen voor de EOD, onder wie ongeveer 90 explosievenruimers. De dienst heeft dagelijks in eigen land drie tot vier ploegen paraat staan voor de nationale veiligheid. Daarnaast is de EOD ook permanent aanwezig in uitzendgebieden om de Nederlandse eenheden te beschermen.

Het was het eerste officiële optreden van onze Koningin na het ongeluk van prins Friso in Oostenrijk. Ik heb persoonlijk ook nog even met haar kunnen spreken en bij haar vertrek heb ik haar gezegd dat zij er verzekerd van mocht zijn dat wij als gemeente met haar en haar familie meeleeft. Ook heb ik haar persoonlijk heel veel sterkte, moed en kracht toegewenst!

Het is altijd weer een bijzondere belevenis wanneer je de Koningin mag ontvangen. 'k Heb dit in de achterliggende jaren een aantal keren mogen meemaken en dan merk je steeds weer dat zij zich heel goed heeft voorbereid op openingen of andere officiële gebeurtenissen. Wij mogen als land dankbaar zijn dat wij onze Vorstin zo lang als Staatshoofd mochten hebben!' Met deze laatste woorden kunnen we natuurlijk instemmen. Het was alleen een bezoek aan dit complex. Vooraf was minder publiciteit geweest. De aankomst zonder touringcar en rondrit had toch wat minder grandeur, gezien de gestaag vallende stromende regen, was begrijpelijkerwijs de publieke belangstelling ook navenant minder.

Titeloverdracht

Binnenkort is de abdicatie en wordt Prins Willem-Alexander Koning Willem-Alexander, wordt hij dan ook Heer van Soest? Eerlijk gezegd kunnen wij daar geen goed antwoord op geven. Nu is de omschrijving bij officiële ondertekening van staatsbesluiten; Koning der Nederlanden, enz. enz. enz. Voluit geschreven zou de lijst beginnen met Markies van Veere en Vlissingen, ergens tussenin Heer van Soest. De titel Heer of Vrouwe van Soest was niet gekoppeld aan het koningschap. Met de vestiging van de Bataafse republiek in 1795 vervielen al deze titels en rechten maar Koning Willem I heeft in zijn eerste regeerjaren een beperkte restauratie uitgevoerd. De ambachtsheren kregen wat beperkte benoemingsrechten terug die later weer verder ingeperkt werden totdat alleen de titel overbleef. Gaat deze titel pas bij overlijden over naar de volgende generatie?

Tenslotte

Binnenkort zal het portret van Koningin Beatrix wat in de raadszaal van ons gemeentehuis hangt vervangen moeten worden door een portret van onze nieuwe Vorst Willem-Alexander. Wij willen graag de suggestie doen om het 'oude' portret tentoon te stellen in Museum Oud Soest, dan kan de bevolking van Soest het kunstwerk blijven bewonderen.

De auteurs danken iedereen die aan dit artikel hebben meegewerkt. Zij zijn ervan overtuigd dat de titel Vrouwe van Soest met overtuiging gedragen is en verwachten dat het met de Heer van Soest niet anders zal worden.

Koningin Beatrix schudt de hand van ouderman Wim Schimmel van het Groot Gaesbeeker Gilde onder het toezien oog van het koningspaar Kees de Bruin en Jeannette Hartman. Foto René van Hal.

Ontmoeting met Soester koningspaar. Bij het 175 jarig bestaan van de Hoge Raad van Adel in 1989 mocht het Groot Gaesbeeker Gilde een optreden verzorgen. Dit gebeuren vond plaats in

het gebouw van de Raad van State in Den Haag. Daarnaast was er wat tijd voor een ontmoeting en mocht de schutterskoning 1988 en zijn koningin de hand schudden van Koningin Beatrix, zou er nog even collegiaal overleg geweest zijn? Voor Wim Schimmel zal het zeker een memorabel moment geweest zijn en een bekroning op zijn vrijwilligerswerk. Hij is ongeveer 40 jaar ouderman (voorzitter) van het gilde geweest. Desalniettemin wist hij ook nog tijd vrij te maken voor Museum Oud Soest en onze Historische Vereniging, als een van de oprichters en als drijvende kracht.

Plattelandsgenotsknotsen eren Beatrix

De Soester carnavalsvereniging "De Plattelandsgenotsknotsen" hadden een bijzondere manier gevonden om Koningin Beatrix te bedanken voor haar regeerperiode. Als sluitstuk van hun Romeins legioen mocht zij uitrusten op een ligbed. Van papier-maché was een iets te groot hoofd gemaakt gelijkend op een karikatuur, maar wel met een brede glimlach geproportioneerd. Dit was nodig omdat er een echt hoofd inzat, zodat ook het wuiven naar het volk goed weergegeven kon worden.

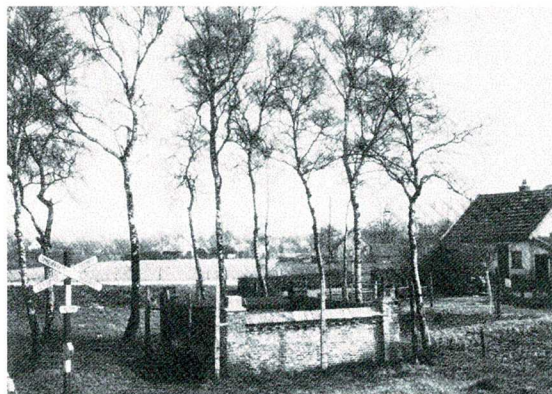
Soester 'Beatrix' op Paleis Het Loo

Paleis Het Loo heeft een tentoonstelling "Beeld van Beatrix" ingericht. Daar worden 75 kunstwerken getoond die door een selectie uit 2000 aanmeldingen uitgekozen zijn. Onder deze 75 zit een Soester, namelijk Joost Overduin. Met de betrekkelijke simpele afbeelding van Koningin Beatrix met 4 ballonnen, je moet

maar op het idee komen, is hij uitverkoren. Helaas heeft dit blad binnenin geen kleurendruk dus u moet de ballonnen en hoed oranje inkleuren. Na afloop van de expositie in Het Loo op 20 mei komt het portret naar Museum Oud Soest waar het tezamen met de werkstukken van andere Soester schilders tentoongesteld wordt in het kader van 200 jaar Koninkrijk der Nederlanden.

Nogmaals het Mollenkerkhof

Ton Hartman

Het mollenkerkhof rond 1930, fotocollectie Historische Vereniging Soest / Soesterberg

De reconstructieplannen rond het kruispunt Kastanjelaan en Ossendamweg waren aanleiding voor een verhaal in een vorige Zoy's over het verdwenen mollenkerkhof. Voor de auteurs is het prettig om opmerkingen of aanvullingen op een artikel te krijgen. De gegevens hieronder beschreven komen van een oude buurtbewoner van dit bijzondere kerkhofje.

Naast de aanvullende informatie is de ‘andere’ foto uit de archieven opgeduikeld. Deze geeft een wat beter overzicht van de ruimtelijke situatie. De fotograaf bevond zich op de plaats van de huidige Kastanjelaan, toentertijd een karrenspoor richting de Plasweg. Dit sintelpaadje maakte een scherpe bocht naar links en via een overweg kon men op de Nieuweweg komen. Het andreaskruis op de foto is dus alleen voor de gebruikers van de onverharde latere Kastanjelaan. De waarschuwingen “onbewaakte overweg” en “let op de treinen” zijn nog wel te begrijpen, de snelheidsbeperking tot “10 km” lijkt wat overdreven. Het lijkt mij nauwelijks mogelijk harder te gaan, want men moest tegelijk tegen een steil hoogt op.

Duidelijk is op de foto te zien dat er al een afrastering om de stenen muren geplaatst is, de foto is gemaakt rond 1930. Volgens de overlevering zou de laatste begrafenis in 1923 plaatsgevonden hebben. Een bezoekje ter plaatse leert dat de berkenboompjes nog in vredige rust doorgroeien, als laatste herinnering aan het mollenkerkhof. Misschien zijn de bomen vroeger wel eens geplaaagd door bezemriesbinders. Berkentakken werden veelal gebruikt voor de ouderwetse straatbezems.

Rechts op de foto ziet u het geboortehuis van onze laatste informant; dhr. G.W. (Gerard) van der Grift (1933), bekend van het gelijknamige bouwbedrijf. Hij herinnert zich dat in zijn kinderjaren de toegangsdeur van het kerkhof al

*De montageploeg van de elektrische bovenleiding, v.l.n.r. onbekend (half afgebeeld), v.d. Kraats uit Soesterberg, Willem van de Grift, Kees Hooft uit Eemnes en Hendrik Kok van de Veenzoom.
Foto collectie G.W. van de Grift.*

dichtgemetseld was. Wel had de ommuring nog een huisnummer, je kon de eeuwig rustende personen bereiken op de Ossendamweg 2.

Na de oorlog bedacht vader Willem van der Grift dat hij de stenen van de muren wel kon gebruiken om zijn schuurtje te vergroten. Hij toog naar het gebouw van de Gemeentewerken van Soest aan de Lange Brinkweg 49b en verzocht op 3 juni 1946 toestemming. Al op 18 juni 1946 had het college van B & W besloten dat Van der Grift de muren mocht slopen en de stenen kon kopen voor 60 gulden. Het slopen ging vrij eenvoudig omdat de muren nog met schelpkalkspecie gemetseld waren. De stenen werden gebikt en weer opgemetseld en gepleisterd. In de schuur werden elk jaar een viertal varkens vetgemest, één voor eigen gebruik en 3 voor de handel. Daarnaast stond er 's winters de enige melkkoe voor het eigen gebruik van de melk. Als de koe in droogstand was, circa de laatste 2 maanden voor de nieuwe verwachte kalfdatum werd de koe omgeruild voor een wel productieve koe zodat verse melk gegarandeerd was. Ook in de oorlogsjaren hadden ze deze vorm van voedselproductie al. Zomers liep de koe dan '*als bestedeling op de Blaak van Hannes van Peter*', het terrein wat we nu kennen als het feestland van het Groot Gaesbeeker Gilde aan de Ferdinand Huycklaan. Andere uitbestede koeien kwamen o.a. van Piet van Holten en Wouter Zieltjes. Gezien de beroerde omstandigheden niet geheel vreemd, schijnt het weleens voorgekomen te zijn dat de koeien 's morgens al voorgemolken waren door passanten. In de toen nog aanwezige schaapskooi is er weleens gepost om de daders te betrappen.

Willem van de Grift verdiende de kost met het aanleggen van bovenleidingen van de elektriciteit. Via de zogenaamde telefoonpalen werd er in Soest net als in andere plaatsen een netwerk van huis tot huis aangelegd. Met speciale schoenen met haken liep Willem zo de paal in. Tegenwoordig is paaldansen een soort sport, maar Willem was paalklimmer. De stroom kwam het huis binnen op de plek die voor de energiemaatschappij het goedkoopst was. Daarbij kreeg je binnen anderhalve meter van de aansluiting een lichtpuntje cadeau, als je geluk had in de kamer maar soms ook in een gangetje vertelt zoon Gerard.

Rond 1920 was het op de foto zichtbare huis gebouwd en konden Willem van de Grift (1895-1959) en Antje Werkhoven (1895-1992) huwen en erin trekken. Dat het huis degelijk gebouwd was is nu nog te zien, aan de buitenzijde is het nog onveranderd. Zoon Gerard heeft vroeger vaak gehoord dat de bouwkosten wel 4000 gulden waren, in de latere crisisjaren dertig kon je voor aanzienlijk minder geld een groter huis laten bouwen. Het huisje staat tegenwoordig

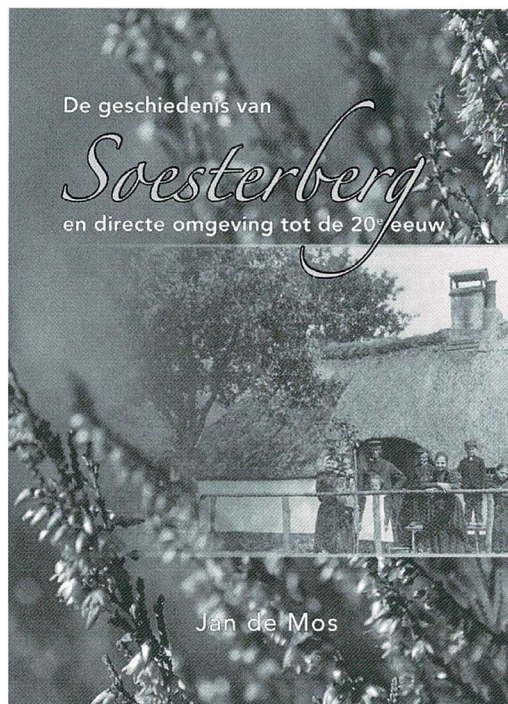
De informatie verkregen bij de bewoner van deze boerderij, Kerkstraat 19

in een gat maar dat is veroorzaakt doordat de omgeving opgehoogd is. Het ouderlijk huis van Willem stond iets verder van de Ossendamweg af en ook wat oostelijker. Grootouders Hendrik van de Grift en Mijntje van Doorn woonden toen op Ossendamweg nr. 4. Het ook nog steeds bestaande huisje staat er enigszins verscholen tussen het groen en is nu genummerd 10. Volgens de overlevering was Hendrik nog tuinknecht geweest op de restanten van de buitenplaats Engendaal. In de eerste aflevering over het mollenkerkhof waren we Engendaal al tegengekomen als buur van de begraafplaats.

Op de achtergrond ontwaren we nog 2 boerenbedoeninkjes, vaag is de hooiberg zichtbaar die bij een boerderijtje aan de Buntweg hoorde. Na de oorlog was deze boerderij de uitvalsbasis van de bokkenboer Coljee¹. Het huisje met de luiken was van Theus van 't Klooster (1867-1947), hij had wat bijnamen die niet erg fraai klinken. *Theus de voddenman* doelt dan nog op zijn handel, maar *Theus de poepert* klinkt toch als een regelrechte scheldnaam. Theus waren we als weduwnaar van Petronella Bosboom (1876-1923) ook al in een vorige Zoys tegengekomen². Wederom dank voor deze informatie.

1 www.VerdwenenSoest.nl 23-11-2005

2 Van Zoys tot Soest, 33jrg. nr.1 blz. 25.

De geschiedenis van Soesterberg en directe omgeving tot de 20e eeuw,

boekbespreking. Dick van Fulpen.

Inleiding

De Werkgroep Soesterberg van onze vereniging had zondag 3 februari een bijeenkomst georganiseerd voor de presentatie van dit door Jan de Mos geschreven boek. Onder grote belangstelling hield oud-voorzitter Wim de Kam een inleiding. Hij vertelde dat Jan het bestuur had benaderd,

omdat hij de geschiedenis van Soesterberg wilde beschrijven. Was dat niet te ambitieus? Voegt het iets toe aan de publicatie 'Soest in de 17de en 18de eeuw'? Kortom, het bestuur heeft 'met enige terughoudendheid het tot stand komen gadeslagen'. Maar Jan de Mos heeft een schitterend boek geschreven. De indeling in de diverse hoofdstukken is goed opgezet, het geheel ruim voorzien van mooie foto's, kaarten en schema's. De inhoud van de hoofdstukken wordt hierna kort samengevat.

Samenvatting

In hoofdstuk 1 wordt de geografische ontwikkeling van Nederland en meer in het bijzonder van Soest uit de doeken gedaan, waaronder het ontstaan van de Eng en het Soester Hoogt. Tot na de Middeleeuwen waren er diverse zandwegen tussen de grotere plaatsen zoals Amersfoort, Utrecht en Amsterdam. In de Gouden Eeuw is het plan ontstaan tot de aanleg

Foto fam. De Mos

Fam. Merts voor hun eenvoudige woning

van een nieuwe weg tussen Amersfoort en Utrecht: de Wegh der Weegen, van Amersfoort, langs Zeist en De Bilt naar Utrecht. En de aanleg van deze weg is eigenlijk de bakermat van het ontstaan van Soesterberg. Aan beide zijden van deze weg van maar liefst 16 roeden (= 54 m) breed, waren kavels gepland ter grootte van 100 roeden breed en 50 roeden diep. Door de verkoop van deze kavels hoopte men de aanleg te kunnen financieren. Twee kavels aan beide zijden van de weg vormden één vak, 1 t/m 12 onder jurisdictie van Amersfoort en 13 t/m 23 van Utrecht. De vakken 12 t/m 15 vormen nu het hart van Soesterberg.

In hoofdstuk 3 komen de grote buitenplaatsen, die zijn ontstaan langs de weg, uitgebreid aan de orde: van Dijnsselburg in Zeist tot Vlooswijk bij Leusden. En hoe rondom deze gebieden de kleinere hutten en huisjes ontstonden, waar de arbeiders woonden die in dienst waren bij de landeigenaren. Hoofdstuk 4 handelt over 'Soesterberg in het militaire landschap' nadat tussen Amersfoort en Zeist militaire kampen waren gebouwd en met name de ontwikkelingen rond het begin van de 19e eeuw, de Franse tijd. In hoofdstuk 5 komt de ontwikkeling van Soesterberg in de 19e eeuw ter sprake. Door de aanleg van nieuwe wegen wordt het dorp (in 1837 wordt de benaming Soesterberg voor het eerst gebruikt) verder op de kaart gezet. Tram- en treinlijnen worden gebouwd en later wordt de tram vervangen door busdiensten, goed beschreven in hoofdstuk

*Pastoor Rademaker Alias Henk Hagen ontvangt het eerste exemplaar van auteur Jan de Mos
Foto Jan van Steendelaar*

6. Zijn tot dit hoofdstuk voornamelijk de economische ontwikkelingen aan de orde geweest, in hoofdstuk 7 wordt aandacht besteed aan het kerkelijk leven, onderwijs en gezondheidszorg. En natuurlijk is er ruimte voor 'De Grote Rademaker Show': over pastoor Ludovicus Rademaker, die in 1837 als bouwpastoor de eerste katholieke kerk laat bouwen. Dankzij diverse volkstellingen (1786, 1813 en meer) weten we hoe de groei van Soesterberg vorm krijgt en in hoofdstuk 8 komen de families aan de orde, mede op basis van andere genealogische gegevens, zoals de Eemlandse Klappers, Doop-, Trouw- en Begraafboeken en vanaf 1811 de Burgerlijke Stand. Een index van persoonsnamen wordt gegeven in bijlage 6 van het boek. Dat de relatie tussen Soest en Soesterberg door de eeuwen heen niet altijd even hecht geweest is, wordt beschreven in hoofdstuk 9. Er is zelfs een actie geweest om Soesterberg bij de gemeente Zeist te voegen!

Ten slotte

Van vrijwel alle informatie die Jan heeft beschreven, is in een bijlage per hoofdstuk de bronvermelding opgenomen. De manier waarin hij die bronvermelding heeft verzorgd, is voor anderen echter helaas moeilijk te gebruiken: er is hierdoor geen directe link tussen de tekst en de bron. Beter zou zijn geweest met voet- of eindnoten de bronnen te vermelden.

Aanwinsten voor de geschiedschrijving van Soest en Soesterberg

Ton Hartman

Foto archief HVS

De herkomst van de foto van de melkinrichting is onbekend, maar het is wel een foto die intrigerend is. In eerste instantie was er zelfs twijfel of de foto wel in Soest gemaakt was. Het geheel van een melkinrichting doet een beetje stads aan. In dit blad is over melkverwerking al eerder geschreven (10jrg. nr.3), de redactie deed tevens een oproep om meer informatie. Gezien de naam "Eemland" in de voorgevel zal het pand zeker in de regio gestaan hebben. Volgens bovengenoemd artikel waren er in de jaren voor de oorlog een viertal melkverwerkende bedrijven in Soest actief. Een daarvan was de coöperatie "Eemland" die in 1926 een boterfabriek zou exploiteren. Er is geen adres vermeld en het bedrijf zou al in 1929 weer opgeheven zijn. Een ander bedrijf zou de coöperatieve melkinrichting "De Soester" zijn, ook al actief in 1926. Directeur was dhr. D. de Gier en staat geadresseerd aan de Middelwijkstraat 26. Rond 1929 wordt hij opgevolgd door G.J. van Hessem.

Wat er in de tussenliggende tijd gebeurt is moet nog uitgezocht worden maar in 1935 is het een particulier bedrijf "Soester Zuivelfabriek en Melkinrichting" onder leiding van G. Kooy aan de Middelwijkstraat 38. Dit pand kennen we nu nog als de 'oude' Zuivelfabriek De Soester wat nog steeds hetzelfde adres bezit. Bestudering van de foto met de huidige gevel doet vermoeden dat het om een en hetzelfde pand gaat, bevestiging vinden we in dit periodiek. In het zomernummer 1992 (13jrg. nr.1) staat een tekening van de huidige situatie, deze zou in 1933 gerealiseerd zijn door de "Coöp. Zuivelfabriek en Melkinrichting". Misschien kunnen lezers deze informatie verder aanvullen?

Van dhr. Frans van Daatselaar hebben we het oorlogsdagboek van zijn grootmoeder Aaltje Stalenhoef in bruikleen gekregen. Het dagboek is al eerder in dit blad gepubliceerd (jrg. 20 nrs. 3 en 4) maar er is toen geen aandacht besteed aan de ingeplakte krantenknipsels.

Dr. J. Kuipers, rustend huisarts, heeft een beschrijving gemaakt van "Huisartsen in Soest in de 20ste eeuw" met toestemming om in dit blad te publiceren, daar zal zeker gebruik van gemaakt worden.

Mevrouw Wil Polman-Lensink heeft veel kopieën uit het archief van de H. Carolus Borremeuskerk van Soesterberg ter beschikking gesteld, omdat enkele kopieën nog onder de wettelijke geheimhouding vallen is inzage alleen mogelijk na overleg met bestuur.

Rusthuis "Buitenzorg" gelegen aan de Heideweg 52

Bewoners van Rusthuis Buitenzorg ca 1955

Mevrouw Nel van Baaren heeft ons een foto gestuurd van de bewoners van huize "Buitenzorg" (het latere Regina Pacis) aan de Heideweg. Dit rusthuis voor 'ouden van dagen' op sociaal democratische grondslag heeft tussen 1945 en 1958 gefunctioneerd onder leiding van Zr. Heimans. Wie weet hier meer van?

In de loop der jaren zijn er verschillende bidprentjes gereproduceerd, er wordt gezocht naar een mogelijkheid deze op de website www.hvsoest.nl te plaatsen.

Dit overzicht is niet volledig, maar een eerste aanzet. Ook willen wij de gevers hiermee enigszins bedanken voor hun hulp om een goede geschiedschrijving te kunnen blijven doen. Overigens is de Historische Vereniging Soest / Soesterberg een erkende ANBI d.w.z. Algemeen Nut Beogende Instelling. Bij schenking of legaat mogen wij de gift belastingvrij gebruiken voor een project zoals Soest in de 17de en 18de eeuw.

De leden van de Historische Vereniging Soest - Soesterberg werken in een aantal werkgroepen om onderzoek te doen en gegevens vast te leggen.

Voor nadere informatie kunt U met de contactpersonen overleggen, te weten:

Werkgroep:

Genealogie : Wim Routers, routers@xmsnet.nl 035-6010169

Mondelinge geschiedenis : Wim de Kam, wpdekam@ziggo.nl 035-5880048

Contact Gemeentelijke Monumentencommissie : Frans Stokhof de Jong, stokhofdejong@planet.nl 035-6090833

Evenementen commissie : Hanneke Roskam hanneke@roskam.nu 035-6018750

Contact Museum Oud Soest : Cees Vos ceesjvos@casema.nl 035-6021008

De contributie per jaar : € 20,00 voor leden in Nederland
€ 25,00 voor leden in het buitenland
€ 35,00 voor het bedrijfsleven

Betaling contributie
op rekeningnummer 3599.02.235

Losse oude nummers : Verkrijgbaar bij het redactieadres
Leden € 2,50
Niet leden € 5.00

Redactiecommissie : Dick van Fulpen, Ton Hartman, Piet van Elteren
Redactie-adres : Ton Hartman, Birkstraat 109, 3768 HD Soest 035-6025031
ton.hartman@telfort.nl

Homepage : www.hvsoest.nl

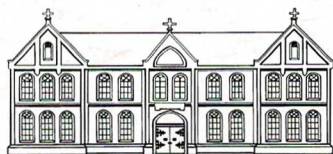
Layout : Ad interim Menno Zweers
Omslag : Wim Routers - Menno Zweers

Grafische verzorging : Drukkerij PRACTICUM Soest

**Foto achterzijde; Beatrix in Rood Wit Blauw, vervaardigd door Ans Markus,
foto public relations Ans Markus**

Volgende editie verschijnt verschijnt half juni 2013
Zie www.hvsoest.nl voor meer informatie

**HISTORISCHE VERENIGING
SOEST/SOESTERBERG**

**Historische vereniging
Soest/Soesterberg
www.hvsoest.nl
Steenhoffstraat 46
3764 BM Soest**